

Εισαγωγή

Το κείμενο που θα διαβάσετε σε αυτό το βιβλίο βασίζεται στην ξενάγηση που έκανα στους επισκέπτες του Πάρκου Εθνικής Συμφιλίωσης. Το Πάρκο βρίσκεται στο δήμο Νεστορίου, 50 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Καστοριάς και ανήκει στο Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία. Στο εκπληκτικό τοπίο του Γράμμου, εκτός από ξενώνα και εστιατόριο, υπάρχει και μια εξαιρετική έκθεση με φωτογραφίες ιστορίας από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τον εμφύλιο πόλεμο. Το Πάρκο ξεκίνησε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 2012. Σε 8 χρόνια είχε περίπου 30 χιλιάδες επισκέπτες οι οποίοι έμειναν μαγεμένοι από το υπέροχο αλπικό τοπίο και τα πυκνά δάση της περιοχής.

Οι επισκέπτες του Πάρκου με έπεισαν ότι αυτά που έλεγα στην ξενάγηση πιθανόν να ήταν χρήσιμα και για άλλους συμπατριώτες μου. Πολλοί έγραφαν στο βιβλίο επισκεπτών ή μου έλεγαν προφορικά ότι *«έπρεπε να τα ακούσουν όλοι οι Έλληνες»*. Η σύμβαση μου με το Ίδρυμα της Βουλής ως επιστημονικού υπεύθυνου του Πάρκου έληξε τον Οκτώβριο του 2020. Αφού τελείωσε η σχέση μου με το Πάρκο σκέφτηκα ότι θα άξιζε κάτι να μείνει από αυτή και έτσι αποφάσισα να γίνει αυτό το μικρό βιβλίο που είναι βασισμένο στην ξενάγησή μου. Το αφιερώνω σε αυτούς τους ανθρώπους που μοιραστήκαμε την εμπειρία της συνύπαρξης σε αυτό το μαγικό βουνό και με τα λόγια τους μου έδωσαν τόσο μεγάλη ενθάρρυνση και υποστήριξη. Επίσης το αφιερώνω και σε εκείνους που ήθελαν να έρθουν αλλά δεν τα κατάφεραν. Χαίρομαι που έστω και μέσω του γραπτού

κειμένου θα μπορέσουν να πάρουν μια γεύση από την εμπειρία της ξενάγησης στην ιστορία μιας δύσκολης εποχής.

Αγάπησα πολύ τη δουλειά μου στο Πάρκο, αν και είναι δύσκολο να μιλάει κανείς σε ένα ετερόκλητο κοινό για ένα θέμα όπως ο εμφύλιος πόλεμος. Κάποιοι διαφωνούσαν με συγκεκριμένα σημεία της ξενάγησής μου και μου απέδιδαν τον χαρακτηρισμό άλλοτε του αντικομμουνιστή και άλλοτε του κομμουνιστή. Ορισμένοι με πλησίαζαν μετά την ξενάγηση και μου έλεγαν ότι *«τη δουλειά που κάνεις δεν θα μπορούσα να την κάνω με τίποτα»*. Όμως, οι περισσότεροι επισκέπτες με γέμιζαν με πολύ ενθουσιώδη σχόλια, κάτι που μου έδινε πολλή χαρά και δύναμη για να συνεχίσω. Πολλοί άκουσαν την ξενάγηση πολλές φορές, φέρνοντας κάθε φορά και άλλη παρέα.

Η ξενάγηση στους επισκέπτες γινόταν σε τέσσερις φάσεις:

- Αρχικά κάναμε έναν ιστορικό περίπατο μίας ώρας στο εκπληκτικό δάσος και στα λιβάδια κοντά στα κτίρια του Πάρκου. Στο πλαίσιο αυτής της βόλτας λέγαμε όσα σχετίζονταν με το κοντινό μνημείο για τους «εκτελεσθέντες» ή «σφαγιασθέντες» χωροφύλακες το οποίο επισκεπτόμασταν.
- Το πιο μεγάλο μέρος της ξενάγησης γινόταν μέσα στην αίθουσα εκδηλώσεων του κεντρικού κτιρίου του πάρκου, όπου παράλληλα με τη βοήθεια του προβολέα, βλέπαμε φωτογραφίες τόσο από την ιστορική έκθεση του Πάρκου όσο και από σχετικές με την ξενάγηση φωτογραφίες που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο.
- Κατόπιν βγαίναμε έξω. Έδειχνα στους επισκέπτες τα βουνά της περιοχής και συζητούσαμε για τις μεγάλες μάχες που έγιναν σε αυτά.

- Το πρόγραμμα έκλεινε με την επίσκεψη στην έκθεση. Εκεί, με αφορμή τις φωτογραφίες, συζητούσαμε για επιμέρους πτυχές της εμφύλιας σύγκρουσης.

Η ξενάγηση βασιζόταν σε πλήθος φωτογραφιών, κυρίως αυτών που υπήρχαν στην έκθεση του Πάρκου. Εδώ μόνο ελάχιστες φωτογραφίες θα παρουσιαστούν και οι περισσότερες δεν είναι από την έκθεση. Αξίζει όμως να πάτε να δείτε την έκθεση στο Πάρκο με τα μάτια σας. Ούτως η άλλως, πιστεύω, ότι αφού θα διαβάσετε αυτό το βιβλίο, θα θελήσετε να επισκεφτείτε αυτά τα εκπληκτικά βουνά για να δείτε από κοντά την ομορφιά τους που συνδέεται με τη βαριά ιστορία τους.

Η ξενάγησή μου ήταν μια έμπρακτη εφαρμογή αυτού που ονομάζεται *Δημόσια Ιστορία*. Η Δημόσια Ιστορία ορίζεται ως η Ιστορία που κυκλοφορεί εκτός των πανεπιστημιακών αιθουσών και απευθύνεται όχι μόνο σε φοιτητές ή σε ειδικούς ερευνητές αλλά σε όλη την κοινωνία. Στόχος μου ήταν αυτά τα οποία έλεγα να βασίζονται σε ευρήματα της επιστημονικής έρευνας και ήθελα όσο το δυνατόν περισσότερο να εκλαϊκεύσω τον επιστημονικό λόγο και να τον κάνω κατανοητό και χρήσιμο σε ένα ευρύτερο κοινό. Προσπαθούσα να αφηγηθώ τόσο τα βασικά γεγονότα (για τα οποία δεν υπάρχει αμφισβήτηση από καμία πλευρά ότι έγιναν) όσο και τις συγκρουόμενες ερμηνείες τους.

Ταυτόχρονα αναδείκνυα την αξία της διαφωνίας σε μια πλουραλιστική δημοκρατική κοινωνία. Στόχος μου ήταν να δείξω στους επισκέπτες του Πάρκου πώς το παρελθόν ήταν παρόν. Πώς η ιστορία μάς αφορά άμεσα αν θέλουμε να καταλάβουμε το σήμερα. Ήθελα να δείχνω το πώς η γνώση για το παρελθόν είναι απαραίτητη για την συλλογική μας αυτογνωσία.

Συνεπώς, συνεχώς στην αφήγηση προσπαθούσα να συνδέσω το σήμερα με το χθες.

Πολλές φορές άκουγαν την ξενάγηση ηλικιωμένοι άνθρωποι, κάποιες φορές μάλιστα ήταν άνθρωποι που είχαν πολεμήσει είτε με τον έναν είτε με τον άλλο στρατό ακριβώς στην περιοχή που ήταν το Πάρκο. Ένωθα πολύ αμήχανα σε αυτές τις περιπτώσεις καθώς αυτοί οι άνθρωποι είχαν *ζήσει* αυτά τα οποία εγώ προσπαθούσα να διηγηθώ ως Ιστορία. Πάντα προσπαθούσα να τους δώσω το λόγο, καθώς ήμασταν τυχεροί που μπορούσαμε να ακούσουμε τη δική τους μαρτυρία ως αυτόπτες μάρτυρες εκείνης της εποχής.

Μια φορά, ένας θαλερός ενενηντάχρονος μου έκανε με αρκετά επιθετικό ύφος την εξής παρατήρηση: «*Γιατί τους λες αντάρτες; Συμμορίτες ήταν!*». Του απάντησα ευγενικά ότι αυτός ήταν ο όρος που έχει πλέον καθιερωθεί στο πλαίσιο της πολιτικής της συμφιλίωσης. Όμως, δεν προσπάθησα να του αποδείξω ότι είναι λάθος να τους αποκαλούμε «συμμορίτες», λέξη που αναπαρήγαγε το μίσος και τον αποκλεισμό του *άλλου*. Σκεφτόμουν πόσο σκληρά βιώματα είχε, βιώματα που ακόμη και σήμερα τροφοδοτούσαν την αντιπάθειά του για τους αντάρτες. Αυτός (όπως και οι περισσότεροι νέοι της ηλικίας του) στα καλύτερα χρόνια της ζωής του και για τρία χρόνια αντί να ερωτεύεται, αντί να παντρεύεται και να κάνει οικογένεια, αντί να ζήσει τη ζωή του όπως εκείνος θα ήθελε, πολέμαγε στα βουνά του Γράμμου. Διακινδύνευε κάθε μέρα τη ζωή του για να σώσει την πατρίδα του από αυτούς (που όπως τους αντιλαμβανόταν) ήταν συμμορίτες και εχθροί της Ελλάδας.

Συνειδητά δεν ήθελα να πάρω θέση για τα γεγονότα και τα πρόσωπα της δεκαετίας του '40 και υπήρχαν επισκέπτες που με

κατηγορούσαν για «ισαποστακισμό» και για «στρογγύλεμα» της Ιστορίας. Ωστόσο η άποψή μου είναι πως η Ιστορία δεν είναι δικαστήριο. Ο στόχος δεν είναι η καταδίκη της μιας ή της άλλης πλευράς αλλά η κατανόηση των εμπειριών των προηγούμενων γενεών, καθώς και η επίδραση που αυτές οι εμπειρίες είχαν στη δική μας ζωή στο σήμερα.

Το κείμενο που θα διαβάσετε κρατάει την προφορικότητα της ξενάγησής μου και περιέχει στοιχεία και από τις συζητήσεις που έχω κάνει με επισκέπτες. Να τονίσω ότι η ξενάγησή μου επιδίωκε να απευθυνθεί σε ένα ευρύτερο κοινό, ακόμη και σε ανθρώπους που δεν είχαν διαβάσει καθόλου Ιστορία. Δύο από τα σχόλια που άκουγα συχνά και με έκαναν χαρούμενο είναι ότι *«επιτέλους έβαλα τα γεγονότα σε μια σειρά»* και *«τώρα ξεκαθάρισε στο μυαλό μου τι έγινε στον Εμφύλιο»*.

Βέβαια υπήρχαν και διαφωνίες αν και πάντα σε ήπιο κλίμα. Ορισμένοι μου είπαν ότι η αφήγησή μου ήταν σαφώς υπέρ της Αριστεράς, ενώ άλλοι θεώρησαν την προσέγγισή μου πολύ συντηρητική, κάποιοι, μάλιστα, αντικομμουνιστική. Ορισμένοι νόμιζαν ότι αυτά που έλεγα μου τα έγραφαν από τη Βουλή. Ένας επισκέπτης μάλιστα με ρώτησε: *«Κάθε φορά που αλλάζει η κυβέρνηση, αλλάζουν και αυτά που λες;»*.

Όμως, θα ήθελα να τονίσω ότι ποτέ κάποιος από το Ίδρυμα της Βουλής ή την ίδια τη Βουλή δεν μου είπε, πρέπει να λες αυτό ή δεν πρέπει να λες το άλλο. Ό,τι έλεγα στο Πάρκο και ό,τι θα διαβάσετε εδώ είναι καθαρά αποτέλεσμα της δικής μου μελέτης, έρευνας και κρίσης. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι που διάβασαν προσχέδια αυτού του βιβλίου και το συζήτησαν μαζί μου. Ιδιαίτερα πολύτιμα ήταν τα σχόλια της Ελένης Κούκη, του Σπύρου Θεοδωρόπουλου και της Δόμνας Μιχαήλ. Χρήσιμοι αναγνώστες του ήταν επίσης οι Πέτρος Παπασαρα-

ντόπουλος, Ζήσης Φωτάκης, Μαρίνα Πανταζίδου, Ηλίας Νικολακόπουλος, Μελίκα Σανταλίδου, Αναστασία Χατζηλιάδου, Κώστας Λεπενιώτης, Σωκράτης Γεωργιάδης, Βασιλική Κόκκοτα και βέβαια η Λίτσα Καλλιβωκά. Ευχαριστίες τόσο σε αυτούς όσο και στον Απόστολο Καλαμπάκα για τις γελοιογραφίες. Η τρίτη διορθωμένη και εμπλουτισμένη έκδοση ωφελήθηκε από τα σχόλια του Πέτρου Πετράτου και του Μενέλαου Χαραλαμπίδη καθώς και τις φιλολογικές παρατηρήσεις του Κωνσταντίνου Αθανασάτου.

Εννοείται βέβαια ότι αναλαμβάνω την πλήρη ευθύνη για τα λάθη και τις ανακρίβειες που πιθανότατα υπάρχουν στο κείμενο που ακολουθεί. Άλλωστε ο διάλογος δεν σταματά ποτέ και με τα σχόλιά σας ελπίζω να μπορέσω να διορθώσω τα προβληματικά σημεία αυτού του βιβλίου σε μια πιθανή επόμενη έκδοσή του.

Τα κτίρια του Πάρκου Εθνικής Συμφιλίωσης

Ταυτότητα και μνήμη

Είμαι βέβαιος ότι δεν θα συμφωνήσετε όλοι με αυτά που γράφονται σε αυτό το βιβλίο. Και σίγουρα δεν θα συμφωνήσετε με όλα. Το να διηγηθεί κανείς την ιστορία της δεκαετίας του '40 είναι ένα δύσκολο καθήκον, καθώς ο εμφύλιος πόλεμος είναι ένα ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο ιστορικό ζήτημα. Άλλωστε ούτε οι ιστορικοί που διδάσκουν στα πανεπιστήμια έχουν συμφωνήσει σε μια ενιαία αφήγηση για τα δύσκολα γεγονότα της δεκαετίας του '40. Πολλές φορές κατά τη διάρκεια των ξεναγήσεών μου στο Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης καταλάβαινα από τα πρόσωπα των επισκεπτών ή από σύντομα σχόλιά τους ότι διαφωνούσαν με σημεία της αφήγησής μου. Κάποιες φορές βρέθηκαν να αντιπαρατίθενται και μεταξύ τους καθώς στο Πάρκο έρχονταν άνθρωποι με πολιτικά πιστεύω από όλο το εύρος του πολιτικού φάσματος.

Οι διαφωνίες ήταν αναμενόμενες. Ο κάθε ένας από εμάς έχει γεννηθεί σε ένα συγκεκριμένο οικογενειακό περιβάλλον. Και κάθε οικογένεια έχει τα δικά της βιώματα. Αν από μικρό παιδί ακούς για τα εγκλήματα των ανταρτών που πήραν την αγελάδα της οικογένειας ή επιστράτευσαν βίαια τη θεία σου που τελικά σκοτώθηκε, ή αν από την άλλη μεριά ακούς για το ξύλο που έριξαν οι χωροφύλακες στον παππού σου ή τη φυλάκιση από άδικο κάρφωμα του μπάρμπα σου, τότε είναι αναμενόμενο να μεγαλώνεις δημιουργώντας μια συγκεκριμένη αντίληψη για το παρελθόν. Οι περισσότερες οικογένειες στην Ελλάδα είχαν κάποιο θύμα στον Εμφύλιο. Και το αίμα διαμορφώνει πολύ ισχυρές ταυτότητες. Αυτό συνέβη με τον εμφύλιο πόλεμο. Δημιούργησε πολύ ισχυρές πολιτικές και κοινωνικές ταυτότητες.

Η ταυτότητα συνδέεται με το αίσθημα ότι ανήκεις σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, σε ένα *εμείς*. Και βέβαια σε αντιπαράθεση με το *εμείς* υπάρχουν οι *άλλοι*. Αυτοί που έγιναν η αιτία για τα δεινά των δικών σου ανθρώπων, *αυτοί* που έγιναν αιτία δυστυχίας για τους ανθρώπους που έχεις μάθει να εμπιστεύεσαι. Και η ταυτότητα συνοδεύεται από τη δημιουργία πολύ ισχυρών στερεοτύπων, γενικευτικών εικόνων, δηλαδή, για τους *άλλους*. Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε ακούσει, υποθέτω, τη φράση «*Καλός και δεξιός δεν γίνεται*» ή, αντίστοιχα: «*Καλός κομμουνιστής δεν υπάρχει*».

Η ύπαρξη αυτών των στερεοτύπων επιβεβαιώνει πόσο σημαντική είναι ακόμη η επιρροή του εμφυλίου πολέμου στις ζωές μας σήμερα. Πόσο μεγάλο είναι το βάρος του πρόσφατου παρελθόντος στο παρόν και πόσο, τελικά, μας επηρεάζει ακόμη και σήμερα αυτό το παρελθόν εκείνης της τόσο βίαιης σύγκρουσης. Η επίδραση γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στις εκλογές. Πολλοί συμπατριώτες μας ψηφίζουν σε όλη τους τη ζωή το ίδιο πολιτικό κόμμα ή κόμματα της ίδιας πολιτικής οικογένειας, βάσει της μνήμης των περιστατικών που άκουγαν ως ιστορίες από τους γονείς ή τους παππούδες τους. Ιδίως επηρεάζει τη συμπεριφορά τους η μνήμη των νεκρών που είχαν στον εμφύλιο πόλεμο. Βλέπουν τις εκλογές σαν μνημόσυνο, σαν ένα τρόπο να τιμήσουν τους αδικοχαμένους προγόνους τους στον Εμφύλιο και ταυτόχρονα να τιμωρήσουν τους *άλλους*, αυτούς που στο μυαλό τους έγιναν η αιτία για το αίμα που χύθηκε στην οικογένειά τους.

Διευκρίνιση: Δεν το αξιολογώ αυτό ως κάτι το κακό. Μπορεί και εσείς που διαβάζετε αυτές τις γραμμές να συγκαταλέγεστε σε αυτούς τους ανθρώπους. Απλά σας καλώ να το αναγνωρίσουμε

ως μια πραγματικότητα που δείχνει πώς το παρελθόν είναι εδώ και μας επηρεάζει έντονα ακόμη και σήμερα. Η μνήμη του Εμφυλίου επιδρά στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον λόγο των πολιτικών και στη στάση που έχουμε για συγκεκριμένα πολιτικά κόμματα.

Και υπάρχει βέβαια και η άποψη της λήθης. Είναι πολλοί αυτοί που λένε: *«Άσ' το καλύτερα. Ας μην τα σκαλίζουμε. Ας μην μιλάμε για τον Εμφύλιο για να μπορέσουμε να πάμε μπροστά»*. Είναι η άποψη που κυριαρχούσε για πολλές δεκαετίες και ως ένα βαθμό κυριαρχεί ακόμη. Δεν είναι τυχαίο ότι κανένας κρατικός θεσμός (εκτός του Πάρκου Εθνικής Συμφιλίωσης) δεν ασχολείται με το ζήτημα του Εμφυλίου. Αν για παράδειγμα επισκεφτεί κάποιος το Πολεμικό Μουσείο, δεν θα δει καμία αναφορά στην Αντίσταση και στον εμφύλιο πόλεμο.

Προσωπικά δεν συμφωνώ με την άποψη της λήθης. Ο Εμφύλιος είναι ένα συλλογικό τραύμα, δηλαδή μια μνήμη με συγκεκριμένες σημασίες που επηρεάζει τα συναισθήματά μας, προκαλώντας θυμό ή/και ψυχικό πόνο. Οι ψυχολόγοι λένε ότι ένα τραύμα δεν φτάνει να το κουκουλώσεις για να το θεραπεύσεις. Δεν αρκεί απλά να πεις δεν υπάρχει. Μόνο ένας τρόπος υπάρχει για να θεραπευτεί το τραύμα (τόσο το συλλογικό όσο και το ατομικό): Να το συζητήσεις. Να προσπαθήσεις να αποστασιοποιηθείς όσο μπορείς από αυτό και να το αφηγηθείς, να το εκθέσεις στην κριτική του ορθού λόγου και με ψυχραιμία να επιχειρήσεις να το κατανοήσεις.

Σε αυτό ελπίζω ότι μπορεί κάπως να βοηθήσει η ξενάγηση στο Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης, που τώρα παίρνει τη μορφή αυτού του βιβλίου. Να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τι συνέβη τότε και κυρίως πώς αυτό το *τότε* επηρεάζει εμάς και

τους άλλους γύρω μας. Μπορεί να μην το αντιλαμβανόμαστε αλλά όλοι μας έμμεσα ή άμεσα έχουμε επηρεαστεί από τα δραματικά γεγονότα της δεκαετίας του '40.

Γι' αυτό πάντα στην ξενάγηση προσκαλούσα τους επισκέπτες και προσκαλώ τώρα και εσάς μέσα από αυτές τις γραμμές: είναι μια ευκαιρία να κοιτάξετε μέσα σας, να προσπαθήσετε να αντιληφθείτε πώς ο Εμφύλιος έχει επηρεάσει τη δική σας τη ζωή και πώς έχει επιδράσει στον τρόπο που αντιλαμβανόσαστε την πραγματικότητα. Είναι μια ευκαιρία αναστοχασμού, μια ευκαιρία ενδοσκόπησης και κριτικής ανάλυσης των βεβαιοτήτων και των εικόνων που έχουμε τόσο για τον εαυτό μας όσο και για τους άλλους.

Η μνήμη είναι πάντα επιλεκτική. Ο καθένας από εμάς επιλέγει να θυμάται και να τονίζει εκείνα τα γεγονότα από το παρελθόν που επιβεβαιώνουν την δική του ταυτότητα, που δικαιώνουν την δική του πολιτική θέση. Το τι θυμόμαστε σχετίζεται άμεσα με το ποιοι είμαστε και το πού θέλουμε να πάμε. Συνδέεται με το πώς βλέπουμε τους άλλους. Και συνήθως οι *άλλοι* είναι οι κακοί, αυτοί που φταίνε για τα δεινά της κοινωνίας μας ενώ *εμείς* είμαστε οι καλοί, οι οποίοι συνήθως είμαστε τα θύματα της Ιστορίας.

Τι θυμάστε από αυτά που έχετε ακούσει ή έχετε διαβάσει για τον εμφύλιο πόλεμο; Ποια είναι η πολιτική σας ταυτότητα; Ποιοι είναι οι *άλλοι* για εσάς; Πώς βλέπετε τους *άλλους*; Πώς επηρέασαν οι οικογενειακές μνήμες τον τρόπο που βλέπετε το παρελθόν;

Θα επανέλθουμε στη συζήτηση τέτοιων ερωτημάτων αφού κάνουμε μια αναδρομή στα γεγονότα. Πριν τα γεγονότα, όμως, είναι σημαντικό να σας συστηθώ αλλά και να απαντήσουμε σε

ένα κρίσιμο ερώτημα: Γιατί αξίζει να μάθουμε τι έγινε στο παρελθόν; Γιατί αξίζει να διαβάσουμε Ιστορία;

Λίγα λόγια για μένα

Έχω ένα πολύ περίεργο και ιδιαίτερο όνομα. Πολλοί νομίζουν ότι είμαι ξένος. Πρόσφατα μια κυρία έγραψε σε σχόλιο στη σελίδα του Πάρκου στο facebook: *«Μα καλά την Ιστορία μας θα την μάθουμε από ξένους ιστορικούς;»*. Και φυσικά όλοι με ρωτάνε για την προέλευση του ονόματός μου. Το όνομα Ραϋμόνδος προέρχεται από το γαλλικό όνομα Ρεμόν. Οι γονείς μου ήθελαν να με βγάλουν έτσι γιατί αυτό ήταν το όνομα του πατέρα του πατέρα μου. Αλλά δεν ήταν Γάλλος. Γεννήθηκε στην Αγία Παρασκευή Λέσβου στις αρχές του 20ού αιώνα. Τον έβγαλαν Ρεμόν γιατί τον βάφτισε ένα ζευγάρι Γάλλων που ήθελε να τον ονομάσει με αυτό το γαλλικό όνομα. Όσο για το επίθετο, ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι ένας πρόγονός μας πήγε στην Αλβανία για δουλειές και όταν γύρισε τον φώναζαν με το συγκεκριμένο παρατσούκλι που σταδιακά εξελίχθηκε σε επώνυμο.

Το αστείο είναι πως πολλές φορές, ιδίως στις πρώτες ξεναγήσεις που έκανα στο Πάρκο, έρχονταν οι επισκέπτες μετά το τέλος της ξενάγησης και μου έλεγαν σαφώς εντυπωσιασμένοι: *«Συγχαρητήρια!»*. Χαιρόμουν και εγώ βέβαια, όπως ήταν αναμενόμενο, μέχρι που άκουγα τη συνέχεια της φράσης τους: *«Τα ελληνικά σας είναι καταπληκτικά!»*. Πολλοί νόμιζαν ότι είμαι από την Αλβανία. Είχε βγει, μάλιστα, η εξής φήμη στην περιοχή: *«Πηγαίνετε στο Πάρκο. Είναι κάποιος που λέει ωραία την ιστορία. Όμως Αλβανός, βρε παιδί μου. Δεν βρήκαν έναν Έλληνα να βάλουν;»*.

Στην πραγματικότητα γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Αθήνα, σπούδασα στο τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, έκαμα μεταπτυχιακές σπουδές στη Συγκριτική Ιστορία στο πανεπιστήμιο του Έσσεξ στην Αγγλία και υποστήριξα τη διδακτορική μου διατριβή στο τμήμα Πολιτικών Επιστημών στο ΑΠΘ. Το θέμα της διατριβής μου ήταν οι πολιτικές συμπεριφορές των κατοίκων της περιοχής της Καστοριάς από το 1922 μέχρι το 1949. Μελέτησα δηλαδή στο μικροεπίπεδο την περίοδο για την οποία θα συζητήσουμε, τον Μεσοπόλεμο και τη δεκαετία του '40. Ιδιαίτερα με ενδιέφερε το ζήτημα της ταυτότητας. Πώς οι άνθρωποι αναπτύσσουν μια συγκεκριμένη ταύτιση με μια πολιτική ομάδα; Για ποιους λόγους ταυτίζονται με ένα συγκεκριμένο έθνος; Πρόσφατα κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Επίκεντρο το βιβλίο μου με τίτλο *Σλαβόφωνοι και Πρόσφυγες. Κράτος και πολιτικές ταυτότητες στη Μακεδονία του Μεσοπολέμου*.

Γιατί να μαθαίνουμε Ιστορία;

Για πολλά χρόνια δίδασκα στο τότε τμήμα Δημοσίων Σχέσεων και Επικοινωνίας του ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας στην Καστοριά, το μάθημα της Ευρωπαϊκής Ιστορίας. Γρήγορα διαπίστωσα ότι οι περισσότεροι φοιτητές έρχονταν με σχεδόν μηδενική γνώση για την Ιστορία. Είχαν διαγράψει σχεδόν τα πάντα από αυτά που μάθανε στο σχολείο. Μια φορά τους έβαλα θέμα στις εξετάσεις να μου απαντήσουν πότε έγινε η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος. Δεν περίμενα βέβαια να μου πουν το 1830, αλλά δεν θα με πείραζε καθόλου αν απαντούσαν κάποιο έτος κοντά στο 1821 που έγινε η Επανάσταση. Σκέφτηκα πως μετά από τόσες

σχολικές εορτές, τόσα ποιήματα και παρελάσεις, τουλάχιστον αυτό θα τους έμενε. Η έκπληξή μου ήταν μεγάλη όταν διαπίστωσα ότι η πλειονότητα των απαντήσεων τοποθετούσε την ανεξαρτησία της Ελλάδας σε έτη του 20ού αιώνα. Μια φοιτήτρια, μάλιστα, απάντησε ότι η Ελλάδα έγινε ανεξάρτητη το 1991, ενώ μια άλλη το 1981!

Προσοχή! Δεν ισχυρίζομαι ότι φταίνε τα παιδιά. Και εγώ θυμάμαι έντονα ότι στα σχολικά μου χρόνια αντιπαθούσα την Ιστορία. Μάλιστα, το μοναδικό βιβλίο που έχω πετάξει στη ζωή μου ήταν το μπλε βιβλίο της ιστορίας κατεύθυνσης το οποίο είχα μάθει τόσο καλά απ' έξω ώστε στις εξετάσεις έγραψα το απόλυτο άριστα (80 και από τους δύο εξεταστές). Όμως, μετά από αυτή την οδυνηρή δοκιμασία πέταξα το βιβλίο με οργή, υποσχόμενος στον εαυτό μου ότι ποτέ ξανά δεν θα διαβάσω Ιστορία. Μόνο στα τελευταία έτη του πανεπιστημίου και κυρίως κατά τις μεταπτυχιακές μου σπουδές κατάλαβα την αξία της Ιστορίας.

Γιατί δεν αγαπάνε οι μαθητές την Ιστορία; Οι απαντήσεις είναι γνωστές. Γιατί συνήθως πρέπει να τη μάθουν παπαγαλία, γιατί συνήθως μαθαίνουν για προσωπικότητες και όχι για την κοινωνία, γιατί μαθαίνουν κυρίως για την παλαιότερη ιστορία και όχι τη νεότερη. Ο σημαντικότερος όμως λόγος που η Ιστορία είναι απωθητική για τους μαθητές, είναι ότι το σχολείο δεν καταφέρνει να συνδέσει τη ζωή των μαθητών με το παρελθόν. Δεν καταλαβαίνουν *γιατί* να πρέπει να τα μάθουν όλα αυτά. Όπως μου έλεγαν κάποιοι φοιτητές μου: *«Γιατί, κύριε, να πρέπει να μαθαίνουμε Ιστορία; Εμείς κοιτάμε μπροστά. Κοιτάμε στο μέλλον»*.

Αυτό που δεν καταλάβαιναν οι φοιτητές μου και δεν καταλαβαίνουν όσοι δεν εκτιμούν την αξία της γνώσης του παρελθόντος, είναι ότι τελικά όλοι μας είμαστε προϊόντα της Ιστορίας. Ό,τι έχουμε στο μυαλό μας έρχεται από τους προηγούμενους από εμάς. Ακόμη και οι λέξεις που χρησιμοποιώ για να γράψω αυτές τις γραμμές, δεν είναι δικές μου. Έρχονται από τους προηγούμενους από μένα. Και βέβαια το πιο σημαντικό δεν είναι οι λέξεις. Είναι οι πεποιθήσεις, οι αξίες, οι γνώσεις ακόμη και οι κανόνες. Εμείς αποφασίζουμε για τους κανόνες που ρυθμίζουν τη ζωή μας; Όχι βέβαια. Οι προηγούμενοι από εμάς αποφασίζουν. Εμείς γεννιόμαστε μέσα σε ένα πολιτισμό, σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που όλα αυτά έχουν ήδη διαμορφωθεί.

Είναι τόσο μεγάλο το βάρος του παρελθόντος πάνω στο παρόν, που ένας ιστορικός έχει ισχυριστεί κάτι που όταν το είχα πρωτοακούσει είχα εντυπωσιαστεί: «Οι νεκροί μάς κυβερνούν». Βαριά κουβέντα. Δεν συμφωνώ εντελώς όμως, καθώς και εμείς επιδρούμε στον τρόπο που εξελίσσεται η Ιστορία και έχουμε ευθύνη απέναντι στις μελλοντικές γενιές ως μελλοντικοί νεκροί που αναπόφευκτα είμαστε όλοι μας.

Αξίζει να μαθαίνουμε για αυτούς τους νεκρούς. Αξίζει να γνωρίζουμε τι έκαναν, πώς σκέφτονταν, πώς ζούσαν. Αξίζει γιατί αυτοί είναι που διαμόρφωσαν τον κόσμο που μας περιβάλλει. Η γνώση του παρελθόντος είναι απαραίτητη για την κατανόηση του παρόντος. Ή, για να το πούμε με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να καταλάβουμε το *σήμερα* αν δεν ξέρουμε σε βάθος το *χθες*. Η Ιστορία είναι μια πράξη αυτογνωσίας, μια πράξη γνώσης για τον συλλογικό μας εαυτό, απαραίτητη για να καταλάβουμε τον πολιτισμό μας.

Δεν μαθαίνουμε ιστορία για χάρη των προηγούμενων. Όντως αυτοί έφυγαν και δεν έχει πια καμία σημασία για αυτούς. Μαθαίνουμε Ιστορία για εμάς, για να μάθουμε από τα λάθη των προηγούμενων, να δούμε τι λειτούργησε καλύτερα για εκείνους και τι όχι. Μαθαίνουμε Ιστορία για να καταλάβουμε ποιο είμαστε και να σκεφτούμε πού θέλουμε να πάμε. Η σημασία της Ιστορίας φαίνεται και από το γεγονός ότι σε όλα τα ολοκληρωτικά καθεστάτα γινόταν συστηματική προσπάθεια από το κράτος και τους θεσμούς του να παρουσιαστεί και να εμπεδωθεί μία μόνο συγκεκριμένη εκδοχή του παρελθόντος. Είναι χαρακτηριστική η φράση του Τζώρτζ Όργουελ στο «1984»: *«Όποιος ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει και το μέλλον»*. Το βιβλίο του αναφέρεται σε μια κοινωνία που κυβερνάται από ένα αυταρχικό καθεστώς που ελέγχει απόλυτα την επικοινωνία και την Ιστορία. Ευτυχώς, στις σύγχρονες κοινωνίες δεν υπάρχει μόνο μια οπτική για την Ιστορία. Υπάρχουν συγκρουόμενα σχέδια για το μέλλον, συγκρουόμενες πολιτικές ιδεολογίες, που μελετώντας την εμπειρία των προηγούμενων γενεών αντλούν επιχειρήματα από το παρελθόν.

Σε αυτή την ξενάγηση στην Ελλάδα της δεκαετίας του '40, θα δούμε πώς λειτουργεί στο ελληνικό πλαίσιο αυτή η σύγκρουση των οπτικών για το παρελθόν που τελικά είναι σύγκρουση νοηματοδοτήσεων του κόσμου και σύγκρουση για το ποιο είναι τελικά το καταλληλότερο κοινό μέλλον. Επίσης θα δούμε με συγκεκριμένα παραδείγματα πώς το παρελθόν επηρεάζει το παρόν μας και πώς είναι απαραίτητη η γνώση του για να κατανοήσουμε το σήμερα.